

TASAV BEYİN FIRTINASI TOPLANTILARI KADIN HAKLARI ÇALIŞMA GRUBU

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar Ve Politika Önerileri

Rapor No. 14 // 26 Eylül 2014

Raportör:
Sezen CİVELEK

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	i
GİRİŞ	1
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İÇİN POLİTİKA TÜRLERİ.....	2
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN DÜNYA’DAKİ DURUMU	3
1. EĞİTİM	4
1.1. Mevcut Durum.....	4
1.2. Temel Sorunlar	5
1.3. Politika Önerileri	6
2. SAĞLIK.....	7
2.1. Mevcut Durum.....	7
2.2. Temel Sorunlar	10
2.3. Politika Önerileri	10
3. YETKİ VE KARAR ALMA MEKANİZMALARI.....	11
3.1. Mevcut Durum.....	11
3.1.1. Parlamento.....	11
3.1.2. Mahalli İdareler	14
3.1.3. Siyasi Partiler	15
3.1.4. Kamu Yönetimi	16
3.1.5. Adli Teşkilat.....	17
3.1.6. Akademik Teşkilat	17
3.1.7. Meslek Kuruluşları ve Sendikalar.....	17
3.2. Temel Sorunlar	18
3.3. Politika Önerileri	19
4. İSTİHDAM	20
4.1. Mevcut Durum.....	20
4.2. Temel Sorunlar	23
4.3. Politika Önerileri	24
5. ŞİDDET.....	26
5.1. Mevcut Durum.....	26
5.2. Temel Sorunlar	28
5.3. Politika Önerileri	28
6. DİĞER TARTIŞMA ALANLARI	29
7. KAYNAKÇA	30

SUNUŞ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunların tespiti ve bunlara yönelik alternatif çözümler oluşturulması amacıyla "Beyin Fırtınası" toplantılarına başlamıştır. Bu kapsamda, TASAV tarafından daha önce yapılan çalıştaylarda ortaya konulan öncelikler de dikkate alınmak suretiyle tüm siyasi, sosyal, ekonomik ve stratejik alan ve konular değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır.

Küresel ve bölgesel gelişmelerin Türkiye jeopolitiğini yakından ilgilendirdiği bir süreçte, iç ve dış sorunların doğru teşhis edilmesi kuşkusuz doğru stratejilerin ve politikaların uygulamaya konulabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda gittikçe büyüme, genişleme, yayılma ve bir kısmı da kangren olma istidadı gösteren kimi sorunlar, aynı bakış açısıyla ve geniş bir vizyonla ele alınmayı beklemekte, bütüncül ve kuşatıcı bir anlayışla değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Siyasî alanda yürütülecek kuşatıcı reform hamlelerinin yanında, ekonomik ve sosyal alanlarda da önemli reformların yapılması, Türkiye'nin hedeflediği sıçramayı yapabilmesi için elzemdir. Bu düşüncelerden hareketle TASAV tarafından gerçekleştirilecek akademisyen ve uzmanların katılacağı bir dizi beyin fırtınası toplantısı ile Türkiye'nin "iyi yönetilen" bir ülke olabilmesine bilimsel katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Çalışmalar; yeni gelişmeleri, konunun evrensel boyutlarını, Türkiye'deki durumu, sorunları, eksiklik ve aksaklıkları değerlendiren; alternatif çözümlerin geliştirilmesini ve yeni politika önerilerini ihtiva eden; tüm meseleleri stratejik bakış açısı ile inceleyen ve diğer konularla bütünleşik olarak ele alan bir çerçevede yürütülmektedir.

Sezen Civelek tarafından kaleme alınan bu rapor; Türkiye'nin uluslararası standartlar açısından yerini karşılaştırmalı bir analizle ortaya koymakta, eğitim, sağlık, istihdam, yetki ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi alanlarda mevcut durumun tespiti yaptıktan sonra temel sorunları tespit etmekte ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik politika önerileri sunmaktadır.

Bu vesileyle, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konulu beyin fırtınası çalıştayıma katılan bilim insanlarına, araştırmacılara ve uzmanlara teşekkür eder, çalışmaların neticesinde ortaya çıkardığımız objektif veri ve politika önerilerinin ilgililere ve karar alıcılara yararlı olmasını temenni ederim.

Saygılarımla,

İsmail Faruk AKSU
TASAV BAŞKANI

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: TEMEL SORUNLAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Sezen CİVELEK

GİRİŞ

Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği hakkında belirli bir bilinç düzeyinin oluşması ve bu kavramların toplumların yaşamında yer edinmeye başlaması, çok da uzun bir geçmişe sahip değildir. Gelişmiş ülkeler dâhil dünyanın pek çok bölgesinde kadınlar erkeklerle eşit haklara ve fırsatlara kavuşabilmekten mahrum bırakılmış ve hemen hemen her alanda ayrımcılığa maruz kalmıştır. Günümüzde kadınların toplum içindeki statülerinin yükseltilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, devletlerin ve uluslararası toplumun öncelikli sorumluluğu haline gelmiştir.

Cinsiyet eşitliği çalışmalarındaki gelişmeler, beraberinde birçok yeni kavram getirmiştir. Biyolojik temelli olduğu kabul edilen “cinsiyet” (*sex*) ile toplumsal temelli olduğu kabul edilen “toplumsal cinsiyet” (*gender*) arasında genellikle bir karşıtlık olduğu varsayılmaktadır. “Cinsiyet” kavramı evrensel bir kavramdır. Biyolojik anlamda kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet vardır. Bireylerin doğuştan getirdikleri genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleriyle iki cinsiyetten birine ait oldukları kabul edilir.

İnsan toplumları, her iki cinsiyete; bölünmüş, ayrılmış ve genellikle hiyerarşik olan farklı işlevler yükleyerek farklılaşma oluştururlar. Kültürel olarak dişiye, onu toplumsal bir kadına dönüştürecek “kadın” toplumsal cinsiyeti, erkeğe ise onu toplumsal bir erkeğe dönüştürecek “erkek” toplumsal cinsiyeti dayatılır.¹ Bu yüzden bireylere yüklenen sorumluluklar ve verilen haklar, daha açık bir ifadeyle bireylerin toplumda konumlandıkları yerler, toplumdan topluma ve tarihsel süreç içinde değişiklik gösterebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin sosyal yönden yapılandırılmış tanımıdır. Bireyler toplumsal cinsiyet rollerini ve normlarını davranışlarıyla şekillendirirler ve toplumun beklentilerini karşılayarak yeniden üretirler. Toplumsal cinsiyet, aynı zamanda, cinsiyetler arasındaki ilişkinin de sosyal yönden yapılandırılmış tanımıdır. Bu yapılandırma, hâkimiyet süren erkek ile ikincil konuma itilen kadının eşitsiz güç ilişkisini kapsar. Erkeklerle özgü görevler, roller, fonksiyonlar ve değerler, kadınlarla ilişkilendirilenlerden her zaman daha değerli ve önemlidir.²

¹ Helena Hirata, Françoise Laborie, Helene Le Doare ve Daniele Senotier, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, İstanbul, Kanat Kitap, 2009, s. 82-83.

² *Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices* (Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming), Strasbourg, Council of Europe – Directorate General of Human Rights, 2004, s. 8.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ise kadın ve erkek arasındaki farkları kabul etmek ve onların toplumda oynadıkları rollerin önemini eşit olarak değerlendirmek anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkisine yol açan yapıların nasıl değiştirileceğini ve kadın ve erkek değerleri ve öncelikleri için nasıl daha iyi bir denge kurulacağını tartışır.³

Toplumsal cinsiyetin ana-akımlaştırılması veya “toplumsal cinsiyeti politikalara yerleştirme” kavramı (*gender mainstreaming*), politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunu tüm eylem alanlarında uygular. Bu şekilde, *gender mainstreaming*, strateji ve politika oluşturma sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. *Gender mainstreaming*, süreç yönelimli ve stratejik bir yaklaşımdır. Buna göre, sadece hangi politikaların uygulanacağı değil, özellikle bu politikaların nasıl uygulanacağı önemlidir. Bu nedenle, *gender mainstreaming*, toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki politika belirleyicileri stratejileri üzerinde derinlemesine düşünmeye teşvik etmektedir.⁴

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme (TCDB) yaklaşımı, merkezi yönetim veya yerel yönetimlerin bütçe süreçlerinin tüm aşamalarına ve düzeylerine toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının kazandırılmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım daha geniş bir çerçeve içinde ele alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesi yaklaşımının bütçe sürecinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır. TCDB yaklaşımının toplumsal cinsiyet körlüğü nitelmesi mevcut bütçelerin kadınların ve erkeklerin yaşam koşullarındaki eşitsizliklere, farklı rol ve sorumluluklarına, farklı ihtiyaç ve önceliklerine duyarsız kaldığını ileri sürmektedir.⁵

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İÇİN POLİTİKA TÜRLERİ

Cinsler arası eşitsizliğin toplumsal değişim ve gelişim sonucu zaman içinde ortadan kalkacak bir kültürel değişim sorunu olarak ele alınması, çoğu zaman çözüm için bir sorumluluk üstlenmekten kaçınmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle; son 20-30 yılda dünyada gelişen yeni anlayış çerçevesinde cinsiyet eşitsizliği kültürel değişim sonucu çözülecek bir sorun değil, doğrudan kamu müdahalesi ile ve kamu sorumluluğu çerçevesinde ele alınacak bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.⁶

Bu kapsamda öncelikle fırsat eşitliği politikalarının uygulanması hedeflenmektedir. Başta eğitim, istihdam, yetki ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi alanlarda fırsat eşitliği ön planda olmalıdır. Ancak fırsat eşitliğinin yeterli olmadığı konularda özel destek, fırsat önceliği ve kota politikaları devreye sokulmalıdır. Örneğin; eşit siyasal katılım ve temsilin sağlanması için siyasal parti ve parlamento kotaları, eğitime katılımı arttırmak için burs, yurt, kurs fırsatlarında kızlara öncelik, vb. Hem fırsat eşitliği hem de fırsat önceliği politikalarını içeren ama bunların da ötesine geçen ve esas olarak eşitsizlik yaratan temel yapıları dönüştürmeyi amaçlayan strateji ise toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasıdır.

³ *Ibid.*, s. 9.

⁴ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013.

⁵ Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, 2014.

⁶ Serpil Sancar, Strateji Geliştirme Başkanları Aylık İstişare toplantısı, 22 Mayıs 2014 tarihli sunum.

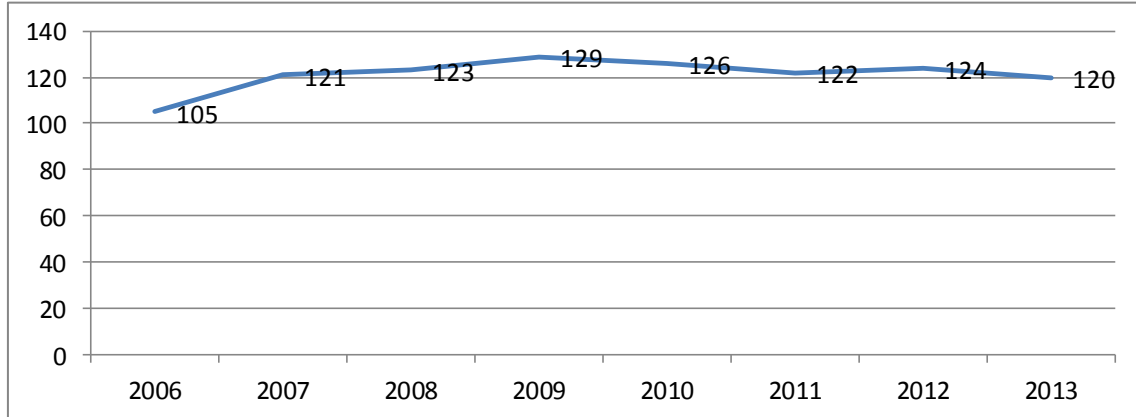
Bu, mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek cinsiyet eşitsizliklerini önlemek için toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı bazı yöntem ve yaklaşımları bütün politika, program ve uygulamaların içine yerleştirmeyi amaçlayan politikaya verilen addır.⁷

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN DÜNYA’DAKİ DURUMU

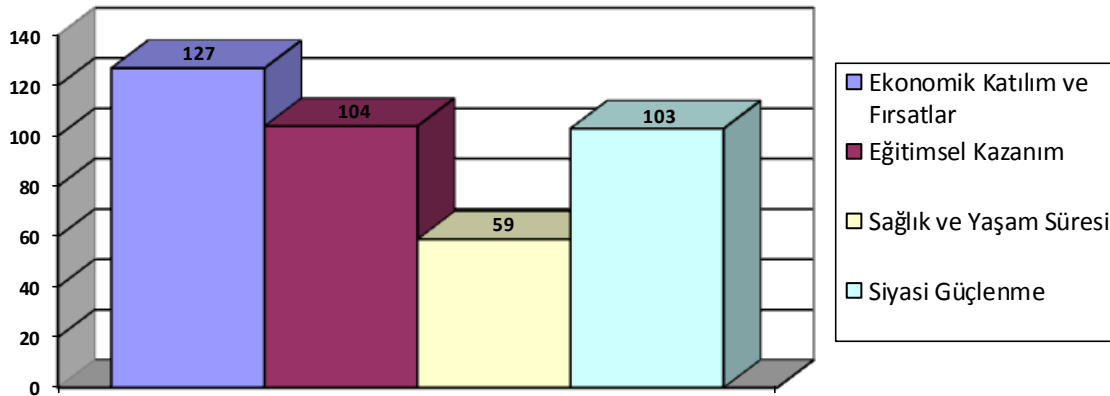
Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporları 2006 yılından bu yana Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl yayımlanmaktadır. Küresel Cinsiyet Ayrımı Endeksi, *ekonomi, siyaset, eğitim ve sağlık* kriterlerinde ulusal cinsiyet ayrımlarını karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirerek ülkeleri sıralamaktadır. Bu sıralamalar sayesinde bölgeler, gelir grupları ve zaman bazlı karşılaştırmalar yapılabilmektedir.

2013 yılı Raporu’nda Türkiye’nin 136 ülke içerisinde 120. sırada yer alması dikkat çekicidir. Bu sonuçla Türkiye, Katar, Kuveyt, Fiji, Etiyopya, Ürdün gibi ülkelere sonra gelirken aralarında Suudi Arabistan, İran, Suriye, Pakistan gibi ülkelerin bulunduğu sadece 16 ülkeyi geride bırakmayı başarabilmiştir. Aşağıdaki grafikte, 2006 yılından bu yana Türkiye’nin Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporlarındaki sıralamaları görülmektedir.

Tablo 1- Türkiye’nin yıllara göre Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporlarındaki Sıralaması



Tablo 2- Türkiye’nin dört alt-endeksteki sıralaması (2013)



⁷ Ibid.

Türkiye'nin söz konusu alt-endekslerde en başarılı olduğu alanın sağlık ve yaşam süresi olduğu göze çarparken, özellikle ekonomik katılım ve fırsatlar alanında performansını oldukça artırması gerektiği ortadadır. Siyasi güçlenme alt-endeksinde kadınların ve erkeklerin yerel düzeyde siyasete katılımına ilişkin oranların değerlendirmeye alınmaması Türkiye'nin sıralamadaki yeri açısından olumlu bir durumdur; çünkü, Türkiye'de parlamento düzeyindeki kadın temsilci oranı yerel düzeydekine kıyasla daha yüksektir.

Bölgesel anlamda bakıldığında Avrupa ve Orta Asya bölgesine ait olan Türkiye sıralamada 44 ülke arasında sonuncu sırada yer almaktadır. 2012 yılından 2013 yılına gelindiğinde genel sıralamada gerçekleştirdiği ilerlemeye rağmen Türkiye kendi bölgesindeki sıralamasını iyileştirememiştir. Gelir gruplarına göre yapılan sıralamada ise Üst-Orta gelir grubunda yer alan Türkiye 37 ülke içinde 34. sırada yer almaktadır.

Bu olumsuz tablonun yanında Türkiye, kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarında, teknik ve uzman işçilerde kadınların erkeklere oranında, okuma yazma bilenlerde kadınların erkeklere oranında, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki kadın sayısının erkek sayısına oranında gelişme göstermiştir.

Bahsi geçen kavramsal değerlendirmeler ve Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dünyadaki genel durumu göz önüne alınarak belirlenen sorun alanları ve politika önerileri ilenleyen sayfalarda ele alınmaktadır.

1. EĞİTİM

1.1. Mevcut Durum

Eğitim, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede en önemli unsurlardan biridir. Zira eğitim, kız çocuklarının özel alanın dışına çıkıp kamusal alanda yer alabildikleri ilk adımdır. Kadınların istihdamdaki yerlerinin hatta aile içindeki statülerinin belirlenmesinde rolü vardır.

2013 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'na göre Türkiye, Eğitimsel Kazanım kategorisinde 136 ülke arasında 104. sırada yer almaktadır. Bu alt-endekste kadınların ve erkeklerin eğitime mevcut erişimleri arasındaki fark ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdeki kadın sayısının erkek sayısına oranlanması ile elde edilmektedir. Uzun vadede bir ülkenin kadın ve erkekleri eşit olarak eğitebilmesinin göstergesi olarak ise kadınların okuma yazma oranları ile erkeklerin okuma yazma oranları arasındaki fark kullanılmaktadır.

18.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanun ile 1997/98 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz, 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun ile 2012/13 öğretim yılından itibaren de 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmesinin okullaşma oranlarına olumlu yansıdığı söylenebilir. TÜİK'in 2012-2013 öğretim yılı verilerine göre okullaşma oranları okul öncesinde kızlarda %26,31, erkeklerde %26,94; ilkokulda kızlarda %98,92, erkeklerde %98,81; ortaokulda kızlarda %92,98, erkeklerde %93,19; ortaöğretimde (lise) kızlarda %69,31, erkeklerde ise %70,77; yükseköğretimde kızlarda %38,61, erkeklerde %38,40'dır. Önceki yıllardaki okullaşma oranları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3- Okullaşma Oranları

Öğretim yılı	İlköğretim		Ortaöğretim		Yükseköğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1997/98	90,25	78,97	41,39	34,16	11,28	9,17
2000/01	99,58	90,79	48,49	39,18	13,12	11,38
2005/06	92,29	87,16	61,13	51,95	20,22	17,41
2010/11	98,59	98,22	68,17	63,86	33,44	32,35

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

Türkiye’de yıllar içinde hem kadınların hem de erkeklerin okuryazar olma oranları düzenli olarak artış göstermektedir. Her yıl için kadınların okuryazar olma oranı erkeklere göre daha düşük olsa da aradaki makasın gittikçe kapandığı gözlenmektedir. TÜİK’in 2013 yılı verilerine göre 6 ve daha yukarı yaştaki okuryazar olmayan kadın oranı %6,6 iken bu oran erkeklerde %1,3’tür. Yetişkin nüfus içinde okuryazar olmayan kadın oranı ise %7,9’dur.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye’nin toplumsal cinsiyet eşitliği ve eğitim alanında dünyadaki konumu oldukça gerilerdedir. OECD’nin Eğitime Genel Bakış 2013 Raporu’na göre Türkiye 15-29 yaş aralığında olup istihdamda veya eğitimde olmayan genç insan nüfusunda OECD ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ülke konumunda yer almaktadır. Bu oranın kadınlarda erkeklerden iki kattan daha fazla olması dikkat çekicidir. Bu yaş aralığındaki kadınların %50’si istihdamda veya eğitimde yer almazken aynı oran erkekler için %20’dir. Bu da kadınların daha çok ev ve aile işlerine yöneldiklerini göstermektedir.⁸

1.2. Temel Sorunlar

Son yıllarda her düzeydeki okullaşma oranları kızlar ve erkekler için artsa da kızlar aleyhine var olan aradaki makas henüz tamamen yok olmuş değildir. Hemen hemen eğitimin her düzeyinde erkeklerin okullaşma oranları kızlardan daha fazladır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe her iki cinsiyet için de okullaşma oranları düşmektedir. Özellikle ortaöğretimdeki oranların düşüklüğü başta kız çocukları olmak üzere çocukların hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çağda kızlar okuldan alınarak erkenden evlenmeye teşvik edilmektedir.

Kadın rollerine ilişkin geleneksel normlar ve değerler kızları okuldan uzaklaştırmaktadır. Birçok bölgede kızlar hala çok erken yaşlarda evliliğe zorlanmaktadır. Çocuklar hem erken yaşta evlendirildikleri için eğitimden uzaklaşmakta hem de eğitimden uzak kaldıkları için erken yaşta evlenmeye zorlanmaktadır.⁹

Ortaya çıkan başka bir engel de, gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Gelir düzeyi düşük aileler çocuklarını okula göndermekte zorluklarla karşılaşmakta ve bu konuyla ilgili olarak bir karar verilmesi gerektiğinde, kız çocukları ev işlerine yardım etmesi (evde annelerine yardımcı olma, tarlada çalışma vb.) için eğitimden uzak tutulmakta ve eğitim konusundaki tercih erkek çocuktan yana kullanılmaktadır.

⁸ OECD, <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=TUR&treshold=10&topic=EO>

⁹ Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, 2010.

Kırsal kesimdeki yerleşim dağılımı da, özellikle ulaşım imkânlarının sınırlı olduğu bölgelerde eğitim hizmetlerinin sağlanmasında sorunlara yol açmaktadır.¹⁰

Eğitim sistemi, kadınlar ve erkekler için kalıplaşmış rolleri sık sık yeniden üretmekte ve bu roller erkek ve kız çocuklarının mesleki ve eğitimsel tercihlerinde yansımaları bulmaktadır. Kızlar genellikle geleneksel kadın mesleklerine doğru ilerlemelerini sağlayan genel eğitim ve mesleki eğitim programlarına katılmaktadırlar. Üniversite düzeyinde, kız öğrenciler sosyal bölümleri daha sık tercih ederken erkek öğrenciler teknik bölümlere yönelmektedir.¹¹

1.3. Politika Önerileri

Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması amacıyla düzenlenen kampanyalar bu oranların artmasına katkıda bulunmuş olsa da kız çocuklarının okullaşması kampanyalarla yürütülecek bir konu değildir; bu konu devlet politikası haline gelmeli ve tüm plan ve programlarda göz önüne alınmalıdır.

Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması amacıyla pozitif ayrımcılık anlayışı gereği geçici özel önlemler alınmalıdır. Kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmaya yönelik teşvik politikaları yaygınlaştırılmalıdır. Şartlı eğitim yardımı bu anlamda başarılı bir örnektir. Buna göre kız çocukların ailelerine çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini desteklemek amacıyla yapılan yardım erkek çocuklara yapılan yardıma göre daha fazladır ve ödemeler annelere yapılmaktadır. Ayrıca kız çocuklarına yönelik burs ve kredi imkânları geliştirilmeli, ekonomik ve sosyal destek sağlanmalıdır.

Eğitimin her kademesinde fiziki kapasite artırılmalı ve iyileştirilmelidir. Ulaşım, barınma gibi unsurların okullaşmaya engel olmasının önüne geçilmelidir. Ancak okullaşma oranını artırmak adına okul binalarını, ulaşım araçlarını cinsiyetçi bir yaklaşımla ayırmak üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur; zira kısa vadede sorunu çözüyor gibi görünse de uzun vadede daha fazla soruna yol açacaktır.

Zorunlu eğitime çocuğunu göndermeyen aileler ve okulu terk etme riski taşıyan çocukların tespit edilmesi ve izlenmesi konusunda daha etkin çalışmalar yapılmalıdır.

Eğitimin tüm kademesindeki yönetici, müdür, öğretmen gibi kişiler toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi almalıdır. Kadın öğretmen sayısı yeterli olmakla birlikte özellikle rol model olarak tanıtılmaları için kadın idareci sayısı da artış göstermelidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütün eğitim materyallerine yerleştirilmesi, özellikle ders kitaplarından toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren ifadelerin çıkarılması gereklidir. Geleneksel olarak kadın için uygun görülen rollerde/işlerde (annelik, öğretmenlik, hemşirelik) ya da önemsiz rollerde gösterilen kadınlar yerine başarılı kadın vurgusu yapılmalı; erkeğin güçlü, başarılı, zeki, aktif ve bağımsız, kadının ise uysal, düzenli, duygusal gibi özelliklerle tanımlanmasından kaçınılmalıdır. Kadının koruyucu, besleyici roller yerine ev dışında, karar mekanizmalarında, otorite konumunda sunulması; gerek içerikte gerekse

¹⁰ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013.

¹¹ *Ibid.*

verilen örneklerde kadın ve erkek karakterlerin birbirlerine eşit muamele eden bir şekilde resmedilmesi, cinsiyetçi ve ayrımcı bir dilin kullanılmaması gibi unsurlar önemlidir.¹²

Yetişkinler arasındaki kadın okur-yazarlığı oranının artması sağlanmalıdır. Bunun için önce okuryazar olmayan kadınlar tespit edilmeli, yaygın ve işlevsel kurs olanakları sunulmalıdır.

2. SAĞLIK

2.1. Mevcut Durum

2013 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'na göre Türkiye, Sağlık ve Yaşam Süresi kategorisinde 136 ülke arasında 59. sırada yer almaktadır. Sağlık Rapor'a göre Türkiye'nin en başarılı olduğu alandır.

Bu alt-endeks kadınlar ve erkeklerin sağlığı arasındaki farklılıkları gözden geçirmektedir. Bunun için iki gösterge kullanılmaktadır: İlki doğumdaki cinsiyet oranıdır. Birçok ülkede erkek çocuk tercihi yüzünden "noksan kadın" durumu bulunmaktadır. Türkiye'de de erkek çocuk tercihi olmasına rağmen bu durum nüfusun cinsiyet oranını etkileyecek düzeyde değildir. İkinci olarak ise Dünya Sağlık Örgütü'nün verileri kullanılarak beklenen sağlıklı yaşam süresi açısından kadınlar ve erkekler arasındaki fark hesaplamaya alınmaktadır. Bu ölçüm kadınlar ve erkeklerin sağlıklı bir şekilde yaşaması beklenen yılların sayısı hakkında bir tahmin sunmaktadır. Bu anlamda şiddet, hastalık, kötü beslenme ve diğer ilgili durumlarla kaybedilen yıllar göz önüne alınmaktadır.

2013 yılı TÜİK verilerine göre, Türkiye'de doğuştan beklenen yaşam süresi erkeklerde 74,7, kadınlarda 79,2'dir. 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusunda kadınların oranı %57 iken erkeklerin oranı %43'tür.

Kadınlara ilişkin önem arz eden sağlık konuları, özellikle üreme sağlığı ve aile planlamasıdır. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu verilerine göre toplam doğurganlık hızı 2013 yılında 2,07'dir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008¹³ verilerine göre; doğurganlık hızında bölgesel farklılıklar, annenin eğitim düzeyi gibi unsurlar etkilidir.

Tablo 4- Toplam Doğurganlık Hızı

2008	2,15
2009	2,08
2010	2,06
2011	2,03
2012	2,09
2013	2,07

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

Türkiye'de kadınlar geçmiş yıllara göre daha geç evlenme eğilimindedir. TÜİK "evlenme istatistikleri" kaynağına göre 2013 yılı itibariyle Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı

¹² Eğitim Sistemimizdeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri Konulu Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, 2011.

¹³ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülmekte olan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması her beş yılda bir tekrarlanmaktadır. 2014 yılında tamamlanan TNSA verileri henüz yayınlanmamıştır.

kadınlarda 23,6, erkeklerde 26,8'dir. Yine ilk evlenme yaşı da bölgeye ve eğitim durumuna göre farklılıklar göstermektedir. İlk evlenme yaşının en yüksek olduğu il erkeklerde 28,7 ve kadınlarda 25,5 ile Tunceli'dir. İlk evlenme yaşının en düşük olduğu il ise erkeklerde 24,8 ile Afyonkarahisar, kadınlarda 21,3 ile Niğde'dir.

Erken evliliklerin en olumsuz sonuçlarından biri olan adölesan gebelikler Türkiye'de halen önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Resmi kayıtlara geçen sayılar adölesan doğurganlığın yıllar içinde azaldığını gösterse de kayıtlara geçmeyen kısmın çok daha büyük olduğu bilinmektedir.

Tablo 5- Adölesan doğurganlık hızı, ‰

Yıl	Toplam	Anne yaşı				
		15	16	17	18	19
2008	40	6	16	35	59	81
2009	37	5	14	33	54	77
2010	33	4	13	31	51	70
2011	31	3	11	27	48	68
2012	29	2	8	25	46	66

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri

Eğitim düzeyi düşük olan kadınların doğum sayısı fazladır. Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) sonuçlarına göre 2011 yılında 15 ve daha yukarı yaşta ve en az bir evlilik yapmış okuryazar olmayan kadınların %74,9'u 4 ve daha fazla çocuk doğurmuş iken lise veya dengi okul mezunu kadınların %4,8'i 4 ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Yükseköğretim mezunlarının %22,9'u hiç doğum yapmazken %1,9'u 4 ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Ayrıca NKA sonuçlarına göre 2011 yılında işgücündeki kadınların %35,6'sı, işgücünde olmayan kadınların %52,8'i 3 ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Yani işgücünde olmayan kadınların doğum sayısı daha fazladır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre, "anne ölümü (maternal ölüm)", bir kadının gebelik süresince, doğumda veya gebeliğin sonlanmasından sonraki 42 gün içerisinde, gebeliğin süresine ve yerine bakılmaksızın, arızı veya tesadüfi sebeplerden olmamak üzere, gebelik durumunun ya da gebelik sürecinin şiddetlendirdiği bir nedenden kaynaklanan ölümü olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre; 2013 yılında gelişmekte olan ülkelerde anne ölüm oranları 100 000 canlı doğumda 230 iken, gelişmiş ülkelerde 100 000 canlı doğumda 16'dır.

2005 yılında gerçekleştirilen Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması¹⁴ anne ölüm oranının 100,000 canlı doğumda 28,5 olduğunu göstermiş, bu oran kırsal kesimde 40,4, kentsel kesimde ise 20,7 olmuştur. Kırsal kesimde gözlemlenen olumsuz koşullar, doğum öncesi bakım hizmetlerinin yetersiz olması, doğumun sağlıklı koşullarda gerçekleştirilmesi ve kadının ortalama olarak erken yaşlarda doğum yapması olarak sayılabilir. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun verilerine göre ise anne ölümü 2013 yılı için yüzbinde 15,9 olarak gerçekleşmiştir.

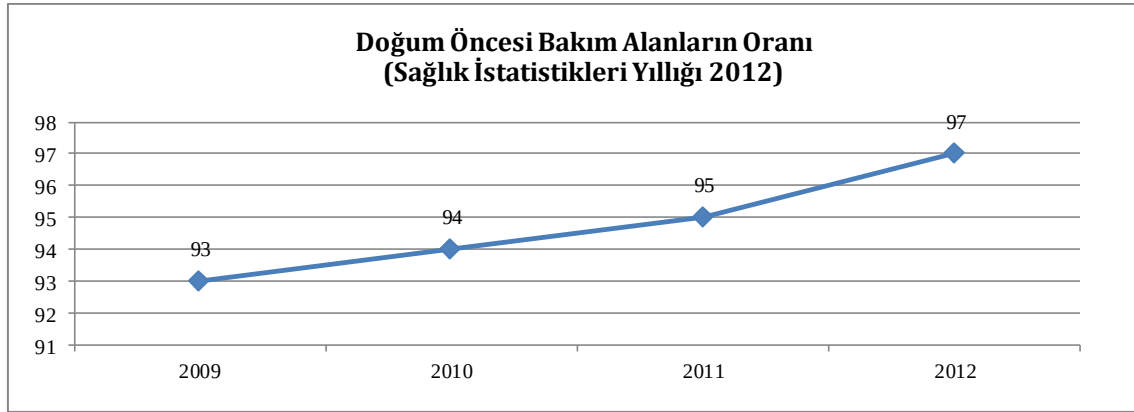
¹⁴Türkiye Anne Ölümleri Çalışması, "Türkiye Üreme Sağlığı Programı" kapsamında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün de içinde bulunduğu uluslararası bir konsorsiyum tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6- Anne Ölümleri (yüz binde)

2008	19,4
2009	18,4
2010	16,4
2011	15,5
2012	15,4
2013	15,9

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

Türkiye’de doğum öncesi bakım alanların oranı oldukça yüksektir ve yıllar içinde yükselmeye devam etmektedir.



Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Hastanede doğum ve sezaryen doğum oranları da artış eğilimindedir. Ancak hastanede doğum konusunda bölgesel farklılıklar devam etmektedir.

Tablo 7- Hastanede Doğum ve Sezaryen Doğum Oranları

	Hastane Doğum Oranı (%)	Sezaryen Doğum Oranı (%)	Primer Sezaryen Oranı (%)
2009	89,4	42,7	27,2
2010	91,6	45,5	25,7
2011	93,7	46,6	24,9
2012	96,8	48,0	24,6
2013*	98,3	50,3	25,8

Kaynak: Türkiye Halk Sağlığı Kurumu *Haziran 2014 itibarıyla

Gebeliği önleyici modern yöntemlere ilişkin bilgi oldukça yaygındır. Gebeliği önleyici yöntem kullanımı son yıllarda yükselmiştir.¹⁵

Türkiye’de doğumlarının aralarını açmak ya da doğurganlıklarını sonlandırmak isteyen halen evli kadınların %6’sı için aile planlamasında hizmet-talep açığı bulunmaktadır.¹⁶

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 5 yaş altı ölümlerin %73’ü ilk 1 yılda gerçekleşmektedir. Bir çocuğun 1 yaşını tamamlamadan ölme riski en yüksek Afrika’da (1000 canlı doğumdan 63’ü), en az Avrupa’dadır (1000 canlı doğumdan 10’u). Küresel ölçekte bebek ölüm oranları

¹⁵ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008.

¹⁶ *Ibid.*

azalmaktadır. 1990 yılında 1000 canlı doğumda 63 olan ölün oranı 2012 yılında 1000 canlı doğumda 35 olarak gerçekleşmiştir.

İçişleri Bakanlığı 2013 yılı verilerine göre Türkiye’de bebek ölüm hızı binde 10,8’dir. Yaşanılan yerleşim yeri, annenin eğitim düzeyi, annenin yaşı, kısa doğum aralıkları, daha önceden en az 3 doğumun olması gibi faktörler bebek ölüm hızını artırmaktadır.¹⁷

Tablo 8- Cinsiyete Göre Bebek Ölüm Hızı, 2009-2013

(31/03/2014 tarihi itibarıyla) (%)						
Bebek ölüm hızı		Yıl				
		2009	2010	2011	2012	2013
	Toplam	13,9	12,0	11,7	11,6	10,8
	Erkek	14,6	12,7	12,3	12,1	11,4
	Kız	13,1	11,3	11,1	11,1	10,2

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

2.2. Temel Sorunlar

Her ne kadar Türkiye’de ilk evlenme yaşında bir artış görülse de 18 yaşından önce yapılan erken evlilikler Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Türkiye genelinde her dört evlilikten birinin, bazı bölgelerimizde ise her üç evlilikten birinin erken evlilik olduğu bilinmektedir.¹⁸ Medeni Kanuna göre evlenme yaşı 18’dir. Kanuna göre 16 yaşında hakim kararıyla, 17 yaşındaysa anne baba rızasıyla evlilik yapılabilir.

Evlenmede yasal alt yaş sınırı ülkelere göre incelendiğinde; ebeveyn izni olmadan evlenmede en düşük yasal alt sınır kadınlarda ve erkeklerde 12 yaş ile Venezüella’da, en yüksek yasal alt sınır ise kadınlarda 21 yaş ile Botsvana, Mısır, erkeklerde ise 22 yaş ile Çin’de görülmektedir.¹⁹

Devlet sadece resmi evliliklerin kaydını tuttuğundan Türkiye’de 18 yaş altı evliliklerde sadece 16 ve 17 yaşında yapılan evlilikler kayıtlarda yer almaktadır. Ama asıl sorun 16 yaş altında özellikle kız çocukları için 13-15 yaş aralığında meydana gelen evliliklerdir.

Erken evlilikler başta anne ve bebek ölümleri olmak üzere üreme sağlığıyla ilgili birçok sorunun en önemli sebeplerindendir. Çocukların çoğu aile planlaması hakkında da bilinçli olmadıklarından bakamayacakları sayıda çocuk sahibi olmaktadır.

Anne-bebek-çocuk ölüm oranlarının yeterince düşürülemediği olması, aile planlaması hizmetleri ile doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin yaygınlığı, son yıllarda yaşanan iyileşmelere rağmen istenilen düzeyde değildir.

2.3. Politika Önerileri

Kadınların sağlık hizmetlerine erişim koşulları ve verilen hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi için tüm önlemler alınmalıdır.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, 2010.

¹⁹ İstatistiklerle Kadın 2013, TÜİK, Haber Bülteni, 5 Mart 2014.

Sağlık kuruluşlarında kadınların yoğun olarak karşılaştıkları hastalıklara (menopoz sonrası kemik erimesi, üreme sistemi kanserleri gibi) özel teşhis ve tedavi birimleri yaygınlaştırılmalıdır.

Kadınların üreme sağlığı başta olmak üzere genel sağlık konularında bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Erken evliliklerin ve akraba evliliklerinin kadın ve çocuk sağlığına olumsuz etkileri hakkında toplum bilinçlendirilmelidir. 18 yaş altı tüm yaş gruplarındaki evlilikleri ortaya çıkarmak amacıyla veri tabanı oluşturulmalıdır.

Kadın sağlığına ilişkin araştırmalar, bilimsel çalışmalar ve bilgiler yaygınlaştırılmalıdır. Tüm sağlık istatistiklerinin cinsiyet temelli tutulması sağlanmalıdır.

3. YETKİ VE KARAR ALMA MEKANİZMALARI

3.1. Mevcut Durum

3.1.1. Parlamento

Demokrasilerde, yönetenlerin yönettikleri adına aldıkları kararların meşru olması için bu kararlardan etkilenenlerce seçilmiş olmaları ve kararlarının yönetilenlerin tercihlerini yüksek düzeyde yansıtmaları gerekmektedir. Toplumdaki bireylerin seçme ve seçilme hakkına sahip olması bu süreçteki önemli bir adım olmakla birlikte yeterli değildir. Temel prensip, siyasi karar organlarında toplumun dengeli bir şekilde temsil edilmesinin sağlanması olmalıdır. Bu çerçevede kadınların karar alma süreçlerine katılımı demokrasi adına kritik öneme sahiptir.

Parlamentolararası Birlik'in (*Interparliamentary Union-IPU*) 1 Mayıs 2014 tarihi itibarıyla elde ettiği verilere göre dünya parlamentolarında kadınların temsil oranı ortalama olarak %21,9 kadardır. Tek meclisli sistemlerde veya parlamento alt kanadında bu oran %22,3 iken, parlamento üst kanadı veya senatolarda %19,8 şeklindedir.²⁰

Bölgesel olarak incelendiğinde kadın temsili en yüksek olduğu bölgenin %42,1'lik bir oranla İskandinav ülkeleri olduğu göze çarpmaktadır. İskandinav ülkelerini dâhil ederek Avrupa ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesi ülkelerin ortalamasına baktığımızda kadın temsili oranı %24,8 olarak ortaya çıkarken, İskandinav ülkeleri hariç tutulduğunda aynı bölgenin oranı %23,5'e gerilemektedir. Kadın temsil oranı, Amerika'da %25,8, Sahra altı Afrika'da %22,5, Asya'da %18,5, Pasifik ülkelerinde %16,2 ve Arap ülkelerinde %15,9 şeklindedir.

Yine IPU'nun tek meclisli sistemleri veya parlamento alt kanadını esas alarak 189 ülke için yaptığı sıralamada Ruanda, Andora ve Küba sırasıyla %63,8, %50,0 ve %48,9 oranlarıyla ilk üç sırayı paylaşmaktadırlar. Türkiye, Haziran 2011 Genel Seçimi sonuçlarına göre bu sıralamada 100. sıraya yerleşmiştir. Kuzey Avrupa ülkelerinin ilk sıralarda yer aldığı sıralamada genel olarak Arap ülkeleri son sıralarda yer almaktadır.²¹

²⁰ "Women in National Parliaments", *Interparliamentary Union (IPU)*, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, Erişim tarihi: 10.6.2014.

²¹ "Women in National Parliaments", *Interparliamentary Union (IPU)*, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, Erişim tarihi: 10.6.2014.

Dünya Ekonomik Forumu’nun 2013 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu’na göre ise Türkiye, Siyasi Güçlenme kategorisinde 136 ülke arasında 103. sırada yer almaktadır. Bu alt-endeks en yüksek siyasi karar alma mekanizmalarındaki kadınlar ve erkekler arasındaki farklılığı ölçmektedir. Bunu yaparken bakan düzeyindeki ve parlamento pozisyonlarındaki kadınların erkeklere oranı kullanılmaktadır. Ayrıca son 50 yıldaki başbakan veya devlet başkanı mevkilerinde geçirilen yıllar açısından kadınların erkeklere oranı hesaplanmaktadır.

Rapor’da kadınların ve erkeklerin yerel düzeyde siyasete katılımına ilişkin oranlar ise değerlendirmeye alınmamaktadır; çünkü küresel düzeyde bu verilere erişim kısıtlıdır. Türkiye’de yerel düzeyde kadınların siyasete katılımının yok denecek kadar az olduğu düşünüldüğünde bu faktörün de değerlendirmeye katılması halinde sıralamadaki yerimizin çok daha aşağılarda olacağı ortadadır.

Türkiye’de kadınlar, 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına kavuşmuş olmalarına rağmen halen siyasal temsil oranı olarak dünya ve bölge ortalamasının çok gerisindedirler. Gerek ulusal düzeyde gerekse yerel düzeyde temsil açısından son yıllarda gelişmeler gözlemlense de hâlihazırda gelinen noktanın Türk kadını için oldukça yetersiz olduğu ortadadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde ilk temsil edilmeye başladıkları yıl olan 1935’ten son genel seçimlerin gerçekleştirildiği 2011’e kadar kadınların temsili şu şekilde seyretmiştir:

Tablo 9-Türkiye Büyük Millet Meclisinde Dönemler İtibariyle Kadın Milletvekili Oranları²²

Dönemi	Yıllar	Toplam Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Oranı
5. Dönem	1935-1939	399	18	%4,5
6. Dönem	1939-1943	429	16	%3,7
7. Dönem	1943-1946	455	16	%3,5
8. Dönem	1946-1950	454	9	%2,0
9. Dönem	1950-1954	472	3	%0,6
10. Dönem	1954-1957	535	4	%0,7
11. Dönem	1957-1960	587	8	%1,3
12. Dönem	1961-1965	450	3	%0,7
13. Dönem	1965-1969	450	8	%1,8
14. Dönem	1969-1973	450	5	%1,1
15. Dönem	1973-1977	450	6	%1,3
16. Dönem	1977-1980	450	4	%0,9
17. Dönem	1983-1987	399	12	%3,0
18. Dönem	1987-1991	450	6	%1,3
19. Dönem	1991-1995	450	8	%1,8
20. Dönem	1995-1999	550	13	%2,4
21. Dönem	1999-2002	550	22	%4,0
22. Dönem	2002-2007	550	24	%4,4
23. Dönem	2007-2011	550	50	%9,1
24. Dönem	2011-	550	79	%14,4

²² Tablodaki bilgiler 24. Dönem hariç Türkiye Büyük Millet Meclisi yayını olan *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler: 1935-2009* kitabından alınmıştır.

1935 yılında 18 kadın milletvekiliyle gerçekleşen %4,5'lik oran 23. Döneme kadar hiçbir dönemde aşılamamıştır. Aksine kadın milletvekili oranı çok istikrarlı bir şekilde her dönem için çok düşük düzeyde seyretmiştir. Özellikle tek partili dönemden çok partili döneme geçildikten sonra zaten az olan kadın temsili iyice düşmüştür. Mecliste en az kadın milletvekili olduğu dönem, 3 kadın milletvekili ile Menderes Hükümeti dönemi ile 27 Mayıs 1960 askeri yönetimi arkasından gelen 1961-1965 dönemi olmuştur. Çok partili dönemin başlarında sanayileşme, pazar ekonomisi, demokratik rejim gibi konuların gündemi kaplaması ve kadınların kamusal alanda giderek artan sayıları gibi nedenlerle kadınların siyasal temsillerinin azlığı fazla dikkat çekmemiştir. 1960'lı yılların sonlarına doğru oluşturulan parti kadın kolları, kadınların siyasete olan ilgisini artırsa da, bu faaliyet alanı da ataerkil yapının dışına çıkamamış ve kadınları daima ikinci planda tutmuştur. 1980'li yıllarda feminist hareketin kadın sorununu gündeme taşımasıyla kadınların siyasal yaşama katılımında değişiklikler gözlenmiştir.²³

23. Döneme kadar gerçekleşen ortalama kadın milletvekili oranı %2,2'dir. İlk kez 23. Dönemde 50 kadın milletvekiliyle %9,1 gibi bir oran yakalanabilmiştir. 24. Dönemde kadın milletvekili sayısındaki artış sürmüştü ve bu kez 79 milletvekiliyle ulaşılan %14,4 oranı kadın milletvekilleri adına cumhuriyet tarihindeki en önemli başarı olarak kaydedilmiştir. Kadın milletvekillerinin ilk kez TBMM'de yer aldığı 5. Dönemden 24. Döneme kadar toplam 9630 milletvekili içinden sadece 314 milletvekili kadındır ve bu da %3,3 oranına isabet etmektedir.

Son iki dönemde belirgin şekilde yaşanan bu artışa rağmen hala kadın temsiline çok yetersiz olması ve özellikle kritik pozisyonlardaki kadın siyasetçi sayısının azlığı dikkat çekicidir. Türkiye'nin bugüne kadar bir kadın cumhurbaşkanı olmamıştır. Bugüne kadar sadece bir kadın başbakanlık görevinde bulunmuştur.²⁴ İlk kadın bakan 1974 yılında göreve gelebilmiştir.²⁵ Parlamento içinden bir kadın milletvekili ancak 1987 seçimlerinden sonra kabinede yer alabilmiştir. Yalnızca 17 kadın farklı hükümetlerde bakanlık görevini üstlenmiştir.²⁶ Bakanlar Kurulunda sadece ve neredeyse geleneksel olarak kadından sorumlu devlet bakanlığı görevini yürüten bir kadın bakan vardır.²⁷ Bugüne kadar bir kabinede en çok dört kadın bakan olmuştur.²⁸ Bugüne kadar TBMM Başkanlığını yapmış bir kadın milletvekili bulunmamaktadır.

²³ Funda Şahin, *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, s. 21-22.

²⁴ Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın Başbakanı ve ilk kadın Dışişleri Bakanı'dır. Süleyman Demirel'in Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu cumhurbaşkanı seçilerek başbakanlık görevini bırakmasından sonra DYP genel başkanlığına aday olan Tansu Çiller, 13 Haziran 1993 tarihli DYP Olağanüstü Genel Kurulu'nda en yüksek oyu alarak genel başkan seçilmiş ve Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olmuştur. 25 Haziran 1993'ten 6 Mart 1996 tarihine kadar 50., 51. ve 52. Cumhuriyet Hükümetlerinde başbakanlık yapmıştır.

²⁵ İlk kadın bakan olan Nermin Neftçi 38. Sadi İrmak Hükümeti'nde (1974-1975) Kültür Bakanı olarak görev yapmıştır. Ayrıca kendisi TBMM Başkanvekilliğini yapan ilk kadındır.

²⁶ Türkan Akyol, Hayriye Ayşe Nermin Neftçi, İmren Aykut, Tansu Çiller, Güler İleri, Aysel Baykal, Işıl Saygın, Ayfer Yılmaz, Meral Akşener, Melda Bayer, Tayyibe Gülek, Aysel Çelikel, Güldal Akşit, Nimet Çubukçu, Selma Aliye Kavaf, Fatma Şahin, Ayşenur İslam

²⁷ Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, 24. Dönemde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak yapılanmıştır.

²⁸ 1996 tarihinde kurulan 54. Hükümette biri Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı, ikisi Devlet Bakanı ve biri İçişleri Bakanı olarak görev yapan 4 kadın bakan bulunmaktaydı.

Ulusal siyasette kadın temsilci sayısının artışında aday sayısındaki değişim de önemli bir göstergedir. Genel olarak değerlendirildiğinde hem genel seçimlerde hem de mahalli idareler seçimlerinde aday adayı olan ve parti tarafından aday olarak gösterilen kadın sayısında artış görülmektedir.

Tablo 10-Milletvekili Genel Seçimleri Aday-Kazanan Cinsiyete Göre Dağılımı²⁹

	2007 Milletvekili Seçimleri				2011 Milletvekili Seçimleri			
	Kadın Aday Sayısı	Kadın Aday Oranı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı	Kadın Aday Sayısı	Kadın Aday Oranı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı
AKPARTİ	62	11,3	30	8,8	79	14,4	46	14,1
CHP	55	10,0	10	8,9	107	19,4	19	16,4
MHP	41	7,4	2	2,8	70	12,7	3	6
DP	55	10,0	-	-	114	20,7	-	-
Bağımsız	-	-	8	30,7	25	12,4	11	31,4

2011 Milletvekili Seçimi sonuçlarına il düzeyinde bakıldığında ise kadın temsil oranının illere göre büyük farklılık gösterdiği görülmektedir. Diyarbakır ve Iğdır, %50 ile en yüksek temsil oranının gerçekleştiği iller olurken³⁰, Adana ve Antalya %7,14 ile en düşük temsil oranının gerçekleştiği iller olmuşlardır. Yüksek temsilde Diyarbakır ve Iğdır'ı %33,33 ile Siirt, Mardin, Tekirdağ, Uşak, Eskişehir, Aksaray ve Kars izlerken; düşük temsilde Adana ve Antalya'yı Şanlıurfa (%8,33), Mersin (%9,09), Kocaeli (%9,09), Manisa (%10), Kayseri ve Samsun (%11,11) izlemiştir.³¹

3.1.2. Mahalli İdareler

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) kuruluşunun yayınladığı istatistiklere göre dünyada kadın belediye başkanı oranının %9, kadın belediye meclisi üyesi oranının ise %21 olduğu görülmektedir.³² 2009 ve 2014 Mahalli İdareler Seçim sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

²⁹ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2014-2018 Yılları için Güncelleme Çalışması, Yetki ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014.

³⁰ Diyarbakır'da 10 milletvekilinden 5'i, Iğdır'da 2 milletvekilinden 1'i kadındır.

³¹ Tepav, 81 İlin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, Ocak 2014.

³² *Ibid.*

Tablo 11-29 Mart 2009 ve 30 Mart 2014 Tarihli Mahalli İdareler Seçim Sonuçları

	29 Mart 2009 Yerel Seçimleri			30 Mart 2014 Yerel Seçimleri		
	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)
Büyükşehir Belediye Başkanı Sayısı	16	0	0	30	3	10
Belediye Başkanı Sayısı	2.931	26	0,9	1.351	37	2,7
Belediye Meclis Üye Sayısı	32.475	1.474	4,5	20.498	2.198	10,7
İl Genel Meclis Üye Sayısı	3.281	115	3,5	1.251	60	4,8
<u>Ara Toplam</u>	38.703	1.615	4,2	23.130	2.298	9,9
Köy Muhtar Sayısı	34.275	65	0,2	*	*	*
Köy İhtiyar Meclis Üyesi Sayısı	138.177	329	0,2	*	*	*
Mahalle Muhtar Sayısı	18.607	429	2,3	*	*	*
Mahalle İhtiyar Heyeti Üye Sayısı	72.583	1.409	1,9	*	*	*
<u>GENEL TOPLAM</u>	302.345	3.847	1,2	23.130	2.298	9,9

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Yüksek Seçim Kurulu / Mayıs 2014.

* Köy ve mahalle muhtarlık seçim sonuçları Mayıs 2014 itibariyle yayınlanmamıştır.

29 Mart 2009 mahalli idareler seçim sonuçlarına göre 16 büyükşehir belediye başkanının hiçbirisi kadın değilken, 30 Mart 2014 mahalli idareler seçim sonuçlarına göre 30 büyükşehir belediye başkanının 3'ü kadındır. 2009 yılında belediye başkanlıklarında kadın temsil oranı %0,9 iken 2014 yılında %2,7'e yükselmiştir. İl düzeyinde Aydın, Diyarbakır, Gaziantep ve Hakkari belediye başkanlıklarına kadın adaylar seçilmiştir.³³ Belediye meclislerindeki kadın üye oranı %4,5'ten %10,7'ye çıkarken, il genel meclislerindeki kadın üye oranı %3,5'ten %4,8'e yükselmiştir.

3.1.3. Siyasi Partiler

Siyasi partilerin karar verme mekanizmalarına bakıldığında genel olarak kadınların temsili düşüktür. Ancak özellikle il ve ilçe başkanları arasında kadın temsiline düşük olduğu dikkat çekicidir. Parti içi kurullarda ve yönetim organlarında cinsiyet kotası uygulayan siyasi partilerde³⁴ yönetim organlarında kadın temsili diğer siyasi partilerin üzerindedir.

³³ Büyükşehir belediye başkanlıklarına AK Parti'den 1, CHP'den 1 ve BDP'den 1 kadın aday seçilirken, il belediye başkanlığına BDP'den 1 kadın aday seçilmiştir.

³⁴ CHP Parti Tüzüğü'nün 61. Maddesinde "Partinin katıldığı milletvekili genel seçimlerinde merkez yoklaması yoluyla belirlenecek adayların saptanmasında, Parti Meclisi seçiminde, il, ilçe, belde yönetim organlarının seçiminde, il genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için adayların saptanmasında, kongre ve kurultay delegesi seçimlerinde en az yüzde otuz üç (33) cinsiyet kotası uygulanır." hükmü ve

Siyasi partilere ilişkin diğer önemli husus da kadın kolları örgütlenmeleridir. Kadın kolları, gerek seçim dönemlerinde gerekse parti içerisinde aktif olarak çalışmaktadırlar. Ancak siyasi partilerde “yan-yardımcı kuruluş” olarak konumlandırılan, özerk bir bütçesi olmayan kadın kolları örgütlenmeleri parti içi karar alma süreçlerinde yeterince etkili olamamaktadır.³⁵

Tablo 12-Kadınların Siyasi Parti Yönetim Organlarında Temsili

	Genel Başkan Yardımcıları Kadın %	Merkez Yürütme Kurulu Kadın %	Disiplin Kurulu Kadın %	İl Başkanları Kadın %	İlçe Başkanları % Kadın	Partiye Kayıtlı Üye % Kadın
AKP	8,3	15	27,2	0	0,1	49,0
BDP	37,5	33,3	42,8	57,4	-	24,8
CHP	22,2	21,05	33,3	1,2	1,9	28,6
MHP	16,7	8	0	0	0,2	16,1

Kaynak: Kadın İstatistikleri 2012-2013, Kadın Adayları Destekleme Derneği.

3.1.4. Kamu Yönetimi

Tablo 13- Kadınların Kamu Yönetiminde Temsili

	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)
Üst Düzey Memur³⁶	6.485	601	9,2
Kamu Personeli³⁷	2.660.947	982.631	36,9

Devlet Personel Başkanlığı’nın Şubat 2014 verilerine göre kamu yönetiminde üst düzey yönetici oranı %9,2’dir ve bu son yıllarda istikrarlı bir şekilde %9 düzeyinde kalmaya devam etmektedir. Kadınlar kamu personeli olarak azımsanmayacak bir orana sahipken söz konusu olan üst düzey makamlar olunca kadının görünürlüğü son derece azalmaktadır. İstatistiklerde kadın yönetici oranını yükselten birimler de genellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi kadınların alanı olarak görülen veya Avrupa Birliği Bakanlığı gibi Türkiye’nin dışa dönük yüzü olarak kabul edilen bakanlıklardır.

BDP Parti Tüzüğü’nün 4f Maddesinde ise “Partinin her türlü organ seçimi ile genel ve yerel seçimleri aday belirlemelerinde %40 cinsiyet kotası uygulanır. Cinsiyet kotasında her iki cins esas alınır.” hükmü yer almaktadır.

³⁵ Mustafa Çadır, *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

³⁶ Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Başkanlık Müşaviri, Bağlı Kurum Başkanı, Bağlı Kurum Başkan Yardımcısı, Bakanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeler, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Ünvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürleri.

³⁷ Söz konusu sayıya Başbakanlık, bakanlıklar, üniversiteler, kuvvet komutanlıkları, müsteşarlıklar, başkanlıklar, genel müdürlükler, üst kurullar ve diğer statülü kurumlar ve KİT’lerin personel sayıları dâhildir.

Kadın yönetici oranı üst düzeylere çıktığında ise iyice azalmaktadır. Devlet Personel Başkanlığı'nın 2014 yılı verilerine göre bürokrasinin en üst düzey pozisyonlarına bakıldığında 22 müsteşardan 1 kadın müsteşar, 71 müsteşar yardımcısından 3 kadın müsteşar yardımcısı görülmektedir. Mülki idareye baktığımızda 1 kadın vali görev yapmaktadır. 458 vali yardımcısının 6'sı, 860 kaymakamın 21'i kadındır. Türk Dışişlerinde görev yapan 214 büyükelçinin ise 26'sı kadındır.³⁸

3.1.5. Adli Teşkilat

Yargı organını oluşturan mahkemelerde görev yapan personele baktığımızda adli yargıda görev yapan hakimlerin %39'u, savcılarının ise %6'sı; idari yargı da görev yapan hakimlerin ise %20'si kadındır. Üst derece mahkemelerdeki cinsiyet dağılımı ise şu şekildedir: Anayasa mahkemesinde görev yapan üye ve raportörlerin %10'u, Yargıtay ve Danıştay'da görev yapan üye-hakim ve savcılarının yaklaşık %34'ü kadındır. Şubat 2014 tarihi itibarıyla Danıştay Başkanlık görevini kadın üye yürütmektedir. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Sayıştay'ın Başkan, Başkan vekili ve Genel Sekreterleri arasında hiç kadın bulunmamaktadır.³⁹

3.1.6. Akademik Teşkilat

Akademik teşkilat kadınların varlığının en çok hissedildiği yerlerden biridir. Şubat 2014 itibarıyla üniversitelerde görevli öğretim elemanından yaklaşık %41'i kadındır. Kadınların profesörler içindeki oranı %28,4, doçentler içindeki oranı %33,1, öğretim görevlileri içindeki oranı ise %42,8'dir.⁴⁰ Ancak akademik alanın yönetim kademelerine doğru çıktıkça kamu yönetiminde olduğu gibi kadın sayısı azalmakta, 176 üniversitenin sadece 14'ünde kadın rektörün görev yaptığı dikkatleri çekmektedir.⁴¹

3.1.7. Meslek Kuruluşları ve Sendikalar

Meslek kuruluşları ve sendikaların başkanları arasında kadın başkan yoktur ve yönetim kurullarında da kadın oranı oldukça düşüktür.

Tablo 14- Meslek Kuruluşları ve Sendikalarda Üst Düzey Kadın Yönetici Sayısı

	BAŞKAN		YÖNETİM KURULU		
	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın %
KAMU-SEN	0	1	0	11	0
KESK	0	1	1	6	16,6
MEMUR-SEN	0	1	0	6	0
BASK	0	1	2	10	20
HAK-SEN	0	1	1	10	10
TOBB	0	1	0	15	0
TESK	0	1	0	15	0
DİSK	0	1	1	7	14,2

³⁸ TÜİK, 2013.

³⁹ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2014-2018 Yılları için Güncelleme Çalışması, Yetki ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014.

⁴⁰ Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Kurumu (2014) 2012-2013 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19213/2012-2013-ogretim-yili-yuksekoğretim-istatistikleri.html>

⁴¹ Kadın Adayları Destekleme Derneği, Kadın İstatistikleri 2014.

	BAŞKAN		YÖNETİM KURULU		
	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın %
HAK-İŞ	0	1	0	6	0
TÜRK-İŞ	0	1	0	5	0
TİSK	0	1	1	26	3,8
TÜSİAD	0	1	2	13	15,3
MÜSİAD	0	1	1	26	3,8

Kaynak : Kadın Adayları Destekleme Derneği

3.2. Temel Sorunlar

Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında eksik temsil edilmesinin, sayının ve niteliğin istenilen oranlarda artırılamamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler özetle şu şekilde değerlendirilebilir⁴²:

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyete dayalı işbölümü; kadınlar ile erkekler arasında var olan eşitsiz iş bölümü, özellikle ev içi sorumluluklar ve bakım hizmetlerinin kadınlar tarafından yüklenilmesi gereken sorumluluklar olarak görülmesi, kadınların kamusal alandan ve çalışma yaşamından uzak kalması,

Kadınların sosyo-ekonomik güçsüzlüğü; kadınların eğitim fırsat ve imkanlarından eşit bir biçimde yararlanamaması, özellikle kadınların işgücü katılımının düşük olması, ekonomik imkanlarının kısıtlı olması, kayıt dışı istihdam sorunu,

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması anlayışının yerleşmemiş olması; kamu yönetiminde, yerel yönetimlerde, sendikalar ve meslek örgütlerinde, gönüllü kuruluşlarda (özel sektörde) kadın-erkek eşitliği birimlerinin kurumsallaşmamış olması, stratejik plan, programlarda toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük hedeflerin olmaması ve bütçeleme süreçlerinin cinsiyete duyarlı hale gelmemiş olması,

Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının düşük olması; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında eşit temsil edilmesinin gerekliliğine ilişkin algının yeterince yüksek olmaması,

Geleneksel kalıp yargılar; toplumsal var olan geleneksel kalıp yargılar, özellikle kadınların yönetici olmayı istemediklerine, yöneticiliğin erkek mesleği olduğuna dair var olan yanlış düşünce kalıpları,

Mevzuatta var olan eksiklikler; siyasal haklar konusunda cinsiyet ayrımı yapan hüküm olmamasına karşın mevzuatımızın kadınların katılımını sağlayacak, destekleyecek-artıracak şekilde yapılandırılmamış olması,

Siyasi partilerde parti içi demokrasinin kurumsallaşmamış olması ve siyasi partilerin kadın dostu biçimde yapılandırılmamış olması; siyasi partilerin karar süreçlerinde üst yönetimin ve özellikle başkanların etkili olması. Ayrıca kadın kolları birimlerinin yapısal güçsüzlüğü (yan-yardımcı kuruluş), parti içi karar süreçlerine etkisinin düşük oluşu,

⁴² Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2014-2018 Yılları için Güncelleme Çalışması, Yetki ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014.

Karar alma mekanizmalarında kadın temsiliinin çok düşük oluşu, yerel yönetimler, kamu yönetimi taşra teşkilatı, yerel düzeyde faaliyet gösteren özel sektör ve gönüllü kuruluşlarda kadın katılımının/temsiliinin ulusal düzeyde temsiliin çok altında olması.

3.3. Politika Önerileri

Başta Anayasa olmak üzere, Seçim Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Belediye Kanunu gibi ilgili tüm yasal mevzuat kadınların temsiliinin artırılması perspektifinden gözden geçirilmelidir. Böylece kadınların ulusal ve yerel siyasette, siyasi partilerde, meslek örgütleri ve sendikalarda, kamu kuruluşlarında yetki ve karar alma mekanizmalarındaki rolü mevzuat değişiklikleriyle güçlendirilebilir.

Yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiliinin artırılmasında “rol model” kişilerin ülke genelinde bilinirliğinin artırılması önemli bir gerekliliktir. Bu kapsamda rol model kişilerin tanıtılması amacıyla medya kampanyası gerçekleştirilmelidir.

Yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiliinin artırılmasında üst düzey yöneticilerin toplumsal cinsiyet farkındalığının artırılması son derece önemlidir. Bu açıdan üst düzey yöneticilere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği seminerleri faydalı olacaktır.

Kadın yöneticilere ve en fazla kadın yöneticisi olan kuruluşlarına yönelik ödüller verilmesi ve bunların görünürlüğünün artırılması yerinde olacaktır.

Cinsiyet kotası:

Kadınların siyasi temsili konusunda kota politikaları, dünyada ve Türkiye’de oldukça canlı bir tartışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet kotası, seçim veya atamayla gelinen, siyasi ve diğer karar organlarında, sürekli ve çok belirgin düzeyde eksik temsil edilen büyük bir grubun, bu organlarda eşit temsiliini sağlamaya yönelik, geçici bir özel önlemdir. Kadın ya da cinsiyet kotası⁴³, kadınların etkili olabilecekleri bir oranda temsil edilmelerini sağlar. Bilimsel bulgulara göre bu asgari temsil oranı ya da ‘kritik eşik’ yüzde 30’dur.⁴⁴

‘Olumlu ayrımcılık’ olarak da anılan kota uygulamalarının amacı tarihsel olarak hiçbir zaman eşit yarışma şansı bulamamış kadınlara öncelikle eşit yarış şansı oluşturmaktır. Adil yarış koşullarının oluşturulması için siyasi yarışta egemen olan erkek normlarını kırmak gereklidir.⁴⁵ Böyle bir eşitlik devletin aktif müdahalesini gerektirdiğinden “olumlu” olsa dahi “ayrımcı” olarak nitelendirilmekte ve kotayla ilgili olarak en çok eleştirilen noktayı oluşturmaktadır.⁴⁶ Kadınların temsili gereken bir politik kategori olup olmadığı konusu ise kotayla ilgili diğer bir tartışma alanıdır. Kota yanlısı görüşe göre kadınların farklı çıkarları ve

⁴³ Kadın kotası ile cinsiyet kotası arasındaki fark, birincisinin kadınların en az belli oranda (örneğin %30) temsiliini şart koşarken, temsil oranına üst sınır koymamasıdır. Cinsiyet kotası ise hem kadınların hem de erkeklerin temsiliini belirlenen en alt (örneğin %30) ve en üst (örneğin %70) oranları arasında sınırlamaktadır.

⁴⁴ *Eşit Temsil için Cinsiyet Kotası: Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye*, İstanbul, KA-DER, 2005, s. 18.

⁴⁵ Drude Dahlerup, “Electoral Gender Quotas: Between Equality of Opportunity and Equality of Result”, *Representation*, Cilt 43, Sayı 2, 2007, s. 75.

⁴⁶ Ayşe Güneş-Ayata ve Özlem Gölgeioğlu, “Fırsat Eşitliği mi Sonuçta Eşitlik mi? 2000’li Yıllarda Kadın Kotası Tartışmaları”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*, H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder, D. Yüksek [et.al.], İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 140.

kadın olmaktan kaynaklanan farklı siyasi duruşları bulunmaktadır. Farklı özellikleri dolayısıyla kadınların siyasete farklı katıldıkları ve onların katılımıyla demokratik prosedürlerin zenginleştiği savunulmaktadır.⁴⁷

Dünyada kota uygulamaları incelendiğinde iki model karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi İskandinav ülkeleri tarafından deneyimlenen, gönüllülük esasına dayalı ve kadın siyasetçi sayısındaki artışın yavaş yavaş gerçekleştiği modeldir. Kadın-erkek eşitliği kültürünün güçlü olduğu bu ülkelerde daha kota politikaları popüler olmadan siyasi partiler, kadınların katılımını arttırmaya yönelik politikalar üretmişlerdir. Bu tarz uygulamalara giden partilerin seçmenler tarafından desteklenmesi diğer partileri de aynı yola itmiştir.⁴⁸ Örneğin İsveç'te hiçbir anayasa hükmü veya seçim yasası kadınların belirli bir düzeyde temsilini gerekli kılmamaktadır. Özerk kadın hareketi ile siyasi partiler ve özellikle siyasi partiler bünyesindeki kadın gruplarının baskısı İsveç'te karar alma mekanizmalarında cinsiyet dengesinin sağlanmasına yol açmıştır.⁴⁹

İkinci model ise soruna hızlı çözüm bulmak adına ülkelerin daha büyük bir çoğunluğu tarafından uygulanan yasal cinsiyet kotalarıdır. Siyasal partilerin katı muhafazakâr ve erkek egemen yapılarının değiştirilememesi, dar bölge tek adaylı çoğunluk sisteminin seçim sistemi olarak uygulanması gibi nedenlerle kadınların erkeklerle eşit siyasi katılımı yakalayamadığı Fransa gibi gelişmiş parlamenter demokrasilerde, anayasada veya kanunlarda yapılan değişikliklerle yasal kotalar uygulamaya konmuştur. Ayrıca iç savaşlar, otoriter rejimler, askeri diktatörlük gibi şartlardan yeni çıkmış demokratikleşme sürecinde olan ve kadınların eşit temsiline kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini gören Arjantin, Güney Afrika gibi bazı ülkelerde de süreci hızlandırmak için aynı yola başvurulmuştur.⁵⁰

4. İSTİHDAM

4.1. Mevcut Durum

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2013 yılı Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporu'na göre ise Türkiye, Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisinde 136 ülke arasında 127. sırada yer almaktadır. Bu sonuçla Rapor'a göre Türkiye'nin en başarısız olduğu alan budur. Bu alt-endeks üç durumu gözetmektedir: Ekonomiye katılımdaki farklılık: işgücüne katılım oranlarındaki farklılıktan elde edilmektedir. Ücret farklılığı: kadın ve erkekler arasındaki tahmini gelir farkına ilişkin niceliksel gösterge ve Dünya Ekonomik Forumu'nun Yönetici Anketi'nden hesaplanan niteliksel veriden elde edilmektedir. Görevde yükselme farklılığı: Kanun yapıcılar, üst düzey görevliler ve yöneticilerde kadınların erkeklere oranı ile teknik ve uzman işçilerde kadınların erkeklere oranına ilişkin iki niceliksel veriden elde edilmektedir.

⁴⁷ Judith Squires, *The New Politics of Gender Equality*, Houndsmills, Basingstoke, Palgrave, 2007, s. 90.

⁴⁸ Serpil Sancar Üşür, "Siyasal Katılım", *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği & Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, 2008, s. 258-259.

⁴⁹ Lenita Freidenwall, "Sweden: small steps, big consequences", *Toplumsal Cinsiyeti Politikalara Dâhil Etme Stratejisi Eğitimi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanları*, Ankara, 4-19 Ekim 2010.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 260-263.

Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023)⁵¹ verilerine göre Türkiye’de işgücüne katılma ve istihdam oranları⁵² gelişmiş ülkelerin gerisindedir ve bunun en önemli sebeplerinden birisi Türkiye’de kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarının gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde olmasıdır.

2013 yılı TÜİK verilerine göre kadınların istihdam oranı %27,1 iken, işgücüne katılım oranı %30,8 olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranının kadınlar için %11,9 olması işgücüne katılım oranları artan kadınların işgücü piyasasında yeterli istihdam ile karşılaşamadıkları olarak yorumlanabilir.

Tablo 15- Kadınların İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranı (Türkiye, Kent ve Kır) (%) (15+ Yaş)

	İstihdam Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
2000	24,9	26,6	6,3
2001	25,1	27,1	7,5
2002	25,3	27,9	9,4
2003	23,9	26,6	10,1
2004	20,8	23,3	11,0
2005	20,7	23,3	11,2
2006	21,0	23,6	11,1
2007	21,0	23,6	11,0
2008	21,6	24,5	11,6
2009	22,3	26,0	14,3
2010	24,0	27,6	13,0
2011	25,6	28,8	11,3
2012	26,3	29,5	10,8
2013	27,1	30,8	11,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), İşgücü İstatistikleri

Eurostat 2013 yılı verilerine göre kadınlar için istihdam oranı Türkiye’de %31,8 iken, AB-28’de %62,5’dir.⁵³

Dünyanın en gelişmiş 33 ülkesini içinde barındıran ve Türkiye’nin de üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde işgücüne katılan kadınların 2012 yılı verilerine göre istihdam oranı %57,2, işgücüne katılım oranı %62,3, işsizlik oranı ise

⁵¹ 30 Mayıs 2014 tarihli ve 29015 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kurul Kararına göre, Yüksek Planlama Kurulu’nca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili tüm kurum ve kuruluşlar ile sosyal tarafların görüşleri alınarak hazırlanan “Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) ve Eylem Planları (2014-2015)”nın kabulüne karar verilmiştir.

⁵² İşgücüne katılma oranı, istihdam edilenlerle işsizlerin toplamının oluşturduğu işgücünün aktif nüfusa (genellikle 15-64 yaş arasındaki nüfus) oranıdır. Bir ülkede çalışan insan sayısının aktif nüfusa bölünmesiyle bulunan orana ise istihdam oranı denir.

⁵³ İstihdam oranı, istihdamda yer alan 20-64 yaş aralığındaki kişilerin sayısının aynı yaş aralığındaki toplam nüfusa bölünmesiyle hesaplanmaktadır. İndikatör, AB İşgücü Araştırması’na dayanmaktadır. “<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tsdec420&tableSelection=3&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>

%8,2 olurken, aynı oranlar Türkiye için istihdamda %28,7, işgücüne katılımda %32,3 ve işsizlikte %11 olarak hesaplanmıştır.⁵⁴

Dünya Bankası verilerine göre de orta ve yüksek gelirli ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’de kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarındaki düşüklük dikkatleri çekmektedir.⁵⁵

Sektörel açıdan bakıldığında kadınların önce hizmet ardından tarım sektöründe daha fazla yer aldığı görülmektedir. Yıllar içinde tarım sektöründeki pay düşmüş ve oran 2013 yılı için % 37,0’e gerilemişken, hizmet sektöründeki pay artmış ve oran %47,7’e yükselmiştir. 2010 yılı verilerine göre OECD ülkelerinde kadınların sadece %5’inin tarım sektöründe %83’ünün ise hizmetler sektöründe istihdam edildiği düşünüldüğünde ülkemizdeki kadın istihdamında tarım sektörünün önemi anlaşılabilmektedir.⁵⁶ Son yıllarda bir düşüş yaşansa da tarım sektörü kadın istihdamındaki belirleyici rolünü korumaktadır.

Tablo 16- İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TARIM	23,7	24,6	25,2	25,5	24,6	23,6
Erkek	17,1	18,2	18,3	18,7	18,4	17,8
Kadın	42,1	41,7	42,4	42,2	39,3	37,0
SANAYİ	26,8	25,3	26,2	26,5	26,0	26,4
Erkek	30,8	29,1	30,3	31,0	30,7	31,1
Kadın	15,8	14,6	15,9	15,2	14,9	15,3
HİZMET	49,5	50,1	48,6	48,1	49,4	50,0
Erkek	52,1	52,7	51,4	50,3	50,9	51,1
Kadın	42,1	43,7	41,7	42,6	45,8	47,7

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması

TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması 2013 yılı verilerine göre, kadın işgücünün %56,6’sı ücretli veya yevmiyeli, % 31,5’i ücretsiz aile işçisi, %10,7’si kendi hesabına çalışmaktadır ve %1,2’si işveren durumundadır. Kadın girişimci oranı %11,9 iken erkek girişimci oranı %28,2’dir.

Ev işleriyle meşgul olma %58,7 oranıyla açık ara kadınlar için işgücüne katılamamanın en önemli sebebi olarak gözükmektedir. İkinci sebep olarak ise eğitim/öğretim düzeyi gösterilmiştir.

⁵⁴ 15-64 yaş aralığı için hesaplanmıştır.

http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

⁵⁵ Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023).

⁵⁶ Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, Kasım 2013.

Tablo 17- İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri (%)

	2008			2013		
TOPLAM	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İş aramayıp, çalışmaya hazır olanlar	7,7	11,2	5,2	7,6	11,3	6,1
Mevsimlik çalışanlar	0,3	1,0	1,2	0,2	0,2	0,2
Ev işleriyle meşgul	44,9	0,0	62,4	42,0	0,0	58,7
Eğitim / Öğretim	14,7	28,0	8,5	16,3	28,7	11,4
Emekli	13,4	37,7	3,5	14,0	38,5	4,3
Çalışamaz halde	12,7	17,1	11,0	13,4	16,7	12,0
Diğer	6,3	5,0	8,1	6,5	4,6	7,3

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kadınların eğitim seviyelerine göre işgücüne katılımları incelendiğinde en yüksek oran %72,2 ile yükseköğretim seviyesinde eğitim almış kadınlara aittir. Dolayısıyla kadınların eğitim düzeyiyle işgücüne katılımları arasında doğrudan bir bağlantının varlığından söz edilebilir.

Tablo 18- Eğitim Düzeyine Göre İşgücüne Katılım Oranı (%) (15+ Yaş)

	2008			2013		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayanlar	18,1	36,0	14,5	20,1	33,8	17,4
Lise altı eğitim düzeyi	44,9	69,2	20,2	48,0	69,1	26,3
Lise	49,9	66,2	29,1	53,1	70,1	32,1
Meslek veya teknik lise	65,0	80,3	38,3	65,1	81,3	39,3
Yükseköğretim	77,6	82,7	70,0	80,1	86,1	72,2

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması'na göre istihdam edilen kadınlarda kayıt dışı çalışma oranı 2013 itibarıyla %51,9 iken erkeklerde kayıt dışı çalışma oranı %28,2'dir. Kadınlarda en büyük kayıtsızlık oranı ücretsiz aile işçisi kadınlar arasında görülmektedir.

4.2. Temel Sorunlar

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik genel bir strateji bulunmamaktadır. Bir ulusal kadın istihdamı stratejisi mevcut değildir. Mevzuat anlamında kadınlar ve erkekler için eşitlik sağlanmasına rağmen kadın istihdamının artırılmasına yönelik makro politika eksiklikleri vardır.⁵⁷

Kadınların istihdamda yeterince yer alamamalarının en önemli nedenlerinden birisi iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında yaşanan zorluklardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak kadınlar ev içi rollere hapsedilirken erkekler evin dışında ailenin geçimini sağlamakla görevlendirilmiştir. Kadınlar evin, çocukların ve yaşlıların bakımı gibi geleneksel rollerinden çıkıp iş yaşamına uyum sağlayamamaktadırlar. Bir şekilde istihdama girebilen

⁵⁷ Kadın ve İstihdam Politikaları Raporu, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu.

kadınlar ise ailedeki rollerini öncelikleyerek yüksek statülü ve ücretli işlerden uzak kalmaktadırlar. Ayrıca kaliteli, ulaşılabilir, yeterli sayıda kreşin ve gündüz bakım evinin olmaması kadın istihdamını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kadınların tek başlarına bir birey olarak kabul edilmeyip, erkek ve aileyle birlikte varlık kazanan bir kişi olarak kabul edilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğini ilgilendiren diğer alanlarda olduğu gibi istihdam ve sosyal güvenlik alanında geliştirilen politikalarındaki sorunun temelini oluşturmaktadır. Kadınlar istihdam piyasasında geçici ve ikincil görüldüklerinden tam zamanlı, güvenceli ve sürekli çalışma biçimlerine yönlendirilmemektedir.

Sektörel ve mesleki anlamda kadın işi/erkek işi ayrımının bulunması, bu yönde bir toplumsal kabul olması, kadın istihdamının görece düşük statülü ve düşük ücretli kadın mesleklerinde yoğunlaşmasına yol açmaktadır.⁵⁸

Kadın istihdamının yeterli düzeyde olmamasının sebeplerinden birisi kadınların eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamalarıdır. Eğitim oranı yükseldikçe hem kadınlar hem de erkekler için iş gücüne katılım oranı artmaktadır.

Kırsal alanda kadınlar ev içi hizmetler ve ailelerine sundukları bakım hizmetlerinin yanında ev dışında tarımsal üretime katkı sunmaktadırlar. Bu kadınların önemli bir bölümü ücretsiz aile işçisidir ve sosyal güvenceye sahip değildir.

Kadınların tarımsal istihdamdan kopuşu gözlenmekle birlikte bu kadınlar için tarımdışı istihdam olanakları son derece sınırlıdır. Kırdan kente göç sebebiyle kadınlar işsiz kalmakta veya düşük ücretli, sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışmaya razı olmaktadır.

Eğitim ve iş tecrübesi gibi faktörler sabitlendiğinde bile kadınlarla erkekler arasında yadsınamayacak ücret eşitsizlikleri söz konusudur. Erkeğe verilen ücret aile ücreti olarak belirlenirken, kadının ücreti erkeğin tamamlayıcısı olarak görülmektedir.⁵⁹

Kadınlarda kayıtdışı istihdam oranı erkeklere göre oldukça yüksek seviyededir.

Kadınların mesleki eğitim düzeyi yeterli değildir. Bunun yanında İŞKUR verilerine göre kadınlar genellikle geleneksel kadın işlerine dönük mesleki eğitimlerden faydalanmaktadırlar. İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kurslarına katılan kadınların oranı erkeklerle hemen hemen aynı olmasına rağmen işe yerleşmede erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar.⁶⁰

Türkiye’de girişimci kadın oranı oldukça düşük seviyededir.

Evlilik nedeniyle kıdem tazminatı alma hakkını veren düzenleme kadınların işgücünden kopmasını teşvik etmektedir.

4.3. Politika Önerileri

Kadınların iş yaşamları ile aile yaşamlarını uyumlaştıracak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ücretsiz kreş, gündüz yaşlı bakım evi gibi yerlerin sayısının ve kalitesinin

⁵⁸ Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023).

⁵⁹ Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı, Sorun Alanları ve Politika Önerileri, KEİG Platformu, Nisan 2009.

⁶⁰ Kadın ve İstihdam Politikaları Raporu, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu.

artırılması kadınların aile ve ev sorumluluklarını hafifletecektir. Böylelikle kadınların evlenme veya doğum sebebiyle işten ayrılmalarının veya uzun süre işe ara vermelerinin önüne geçilecektir. Bu kapsamda işverenin çalışanlarına yönelik kreş açma yükümlülüğünde⁶¹ “150 den fazla kadın çalışan” şartı değişmeli yerine örneğin “150 çalışan” şartı gelmelidir.

Kreş açma sorumluluğu orta vadede özel sektörden tamamen alınmalı, devletin yerel yönetimlerle paylaşacağı bir sorumluluk haline gelmelidir.

Esnek istihdam ve çalışma modelleri mucize çözümler değildir; tam zamanlı ve sürekli istihdam biçimine geçici ve ikincil bir alternatif olarak ve gerekli sosyal güvenceler sağlanarak uygulamaya konmalıdır.⁶² Kadınlar açısından esnek çalışma ve istihdam biçimlerinin bazı yaşam dönemlerinde başvurdukları geçici alternatifler olması önem taşımaktadır. Aksi halde bu çalışma biçimlerinin kadınlaşması olasıdır ve bu da kadınların istihdama giriş ve çalışma hayatında karşılaştıkları her türlü dezavantajı pekiştirecektir.

AB müktesebatı ile uyum çerçevesinde hem annelerin hem de babaların belirli bir dönemi devredilmemek üzere ebeveyn iznini kullanabilmesi yönünde gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Erkek memurlara tanınan 10 gün babalık izninden İş Kanunu’nda yapılacak değişikliklerle işçilerin de faydalanması sağlanmalıdır.

Ev işleri ve çocuk ve yaşlı bakımı gibi işlerin sadece kadınların sorumluluğunda olan işler olmadığını anlatacak spot filmler yayımlanmalı, okul öncesi ve ilköğretimden başlayarak çocuklara toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri verilmeli, cinsiyete dayalı işbölümü yaklaşımı yok edilmelidir.

İşverenlere yönelik getirilecek teşviklere kreş, çocuk bakım evleri ve okul öncesi eğitim hizmetleri dahil edilmeli ve bu alanda 1-2-3-4 ve 5. bölgelerde yatırım yapanların 5. bölge desteklerinden faydalanması sağlanmalıdır.⁶³

Mevzuat çalışmalarında kadınların hiçbir şekilde dezavantajlı gruplarla birlikte yer almaması sağlanmalı, kadın olmanın bir dezavantaj olarak algılanmasının önüne geçilmelidir.

Meslek liselerinde okuyacak kız çocukları bıçkı, dikiş, sekreterlik gibi geleneksel alanlar yerine bilgisayar ve bilgi teknolojileri gibi günümüzde yoğun talep gören alanlara yönlendirilmelidir.

Kadınların eğitimin tüm aşamalarına erişimi sağlanmalıdır; ancak özellikle meslek liselerinde verilen eğitimin iş gücü piyasasının talepleriyle bağlantısı iyi kurulmalı, meslek lisesi mezunu kadınlar arasında görülen yoğun işsizliğin önüne geçilmelidir.

Kadın istihdamının işletmeler nezdinde teşvik edilmesi için işçi çalıştırmaya bağlı vergi ve prim yüklerinin azaltılması önem taşımaktadır.

⁶¹ Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik.

⁶² Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları, Kasım 2013.

⁶³ Kadın ve İstihdam Politikaları Raporu, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu.

Kamu sektöründe işe alım ve yükseltme istatistiklerinde cinsiyet temelli bir saydamlık sağlanmalı, her yıl işe alımların ve işte yükseltmelerin kadın erkek dağılımları kurum bazında yayınlanmalıdır.

Kendi işini kurmak ve kurulu işini genişletmek isteyen kadın girişimcilere halihazırda mevcut olan finansman, eğitim, teknoloji, mevzuat, pazarlama konularında sağlanan rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile sunulan girişimcilik eğitimleri geliştirilmelidir.

5. ŞİDDET

5.1. Mevcut Durum

Kadınlar üzerinde orantısız bir etkiye sahip olan cinsel taciz, tecavüz ve ev içi şiddet gibi suçları kapsayan kadına yönelik şiddet; kadınların insan onuru, eşitlik ve adalete erişimle ilgili temel haklarının bir ihlalidir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2005 yılında 10 ülkede yaşları 15-49 arasında değişen kadınlarda gerçekleştirdiği Kadın Sağlığı ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %13-61, cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı %6-59, duygusal şiddetle karşılaşan kadınların oranı %20-75 aralığındadır.⁶⁴

Dünya Sağlık Örgütü'nün 80'den fazla ülkede gerçekleştirdiği daha güncel bir araştırmaya göre ise dünya genelinde kadınların %35'i partnerleri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete veya partnerleri olmayan kişiler tarafından cinsel şiddete uğrarken, bir ilişki içindeki kadınların %30'u partnerleri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır; kadın cinayetlerinin %38'i kadınların partnerleri tarafından işlenmektedir.⁶⁵

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın (FRA) 2012 yılında 28 AB üyesi ülkede yürüttüğü saha araştırmasının sonuçlarına göre; AB'de yaşayan 18-74 yaş aralığındaki kadınların %7'si anket görüşmelerinden önceki 12 aylık süre zarfında fiziksel şiddete maruz kalmıştır. AB'de yaşayan 18-74 yaş aralığındaki kadınların %2'si anket görüşmelerinden 12 aydan uzun bir süre önce cinsel şiddete maruz kalmıştır. Kadınların %5'i 15 yaşından itibaren tecavüze uğramıştır. Kadınların %18'i 15 yaşından bu yana, ısrarlı takip mağduriyeti yaşamıştır ve araştırma öncesindeki 12 ay zarfında kadınların %5'i ısrarlı takipten mağdur olmuştur. Kadınların yaklaşık %12'si 15 yaşından önce yetişkinler tarafından bir şekilde cinsel istismara maruz bırakıldığını belirtmiştir. AB'de yaşayan kadınların yarısı (%53), fiziksel veya cinsel saldırıya uğrama korkusuyla, en azından bazı zamanlarda, belirli koşullarda ve yerlerde bulunmaktan kaçınmaktadırlar.

2008 yılında Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması gerçekleştirilmiştir. Sonuçları 2009 yılında açıklanan araştırma ile Türkiye'de kadına yönelik şiddeti niteliksel ve niceliksel boyutları ile incelemek ve analiz etmek mümkün olmuştur. 2008 Araştırması'na göre Türkiye'de yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %39'dur. Son 12 ayda ise bu oran %10'dur. Yaşamının herhangi bir döneminde cinsel

⁶⁴ WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women Initial Reports on Prevalance, Health Outcomes and Women's Responses, (Geneva, WHO, 2005).

⁶⁵ Analysis of WHO with the London School of Hygiene and Tropical Medicine and the Medical Research Council.

şiddete maruz kalan kadınların oranı %15 iken son 12 ayda bu oran % 7'dir. Duygusal şiddet oranlarına bakıldığında ise bu oranlar sırasıyla %44 ve %25'tir. Kırsal bölgelerde kentsel bölgelere göre şiddetin her türünün daha yaygın olduğu görülmektedir.

Tablo 19- Yerleşim Yerlerine Göre Şiddet Türleri ve Yaygınlığı, 2008

Şiddet Türleri	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay	Yaşamın Herhangi Bir Döneminde	Son 12 Ay
Fiziksel Şiddet	% 39	% 10	% 38	% 10	% 43	% 10
Cinsel Şiddet	% 15	% 7	% 14	% 7	% 18	% 8
Fiziksel veya Cinsel Şiddet	% 42	-	% 40	-	% 42	-
Duygusal Şiddet	% 44	% 25	% 43	% 25	% 46	% 24

Kaynak: KSGM, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008

BİANET Erkek Şiddeti Çetelesi’ne göre; Türkiye’de erkekler 2013’te 214 kadın ve 10 çocuğu öldürdü, 167 kadın ve kız çocuğuna tecavüz etti/tecavüz girişiminde bulundu, 241 kadın ve kız çocuğuna şiddet uyguladı, 161 kadın ve kız çocuğuna cinsel tacizde bulundu.⁶⁶

Kadın Cinayetlerini Önleyeceğiz Platformu’nun Taraf için hazırladığı rapora göre 2013’ün ilk 10 ayında kadınların en önemli öldürülme nedeni yüzde 23,1’lik oranla “ayrılık/boşanma” olarak tespit edilirken, öldürülme nedenlerinde ikinci sırada yüzde 20’lik oranla “kadının hayatına dair bir karar vermek istemesi” geliyor. Üçüncü sırada yer alan neden ise yüzde 8,5’lik oranla “kıskançlık” olarak görülüyor. Platform ekim ayına kadar işlenen cinayetlerde kadınların hangi yöntemle öldürüldüğünü de araştırmış. Buna göre 2013’te kadınların yüzde 39,3’ü ateşli silahlarla öldürülürken bu yöntemi sırasıyla yüzde 28,6 ile kesici aletle işlenen cinayetler izliyor. Erkeklerin kadınları öldürmek için kullandıkları diğer yöntemler ise, boğarak ya da darp ederek öldürmek olarak gözüküyor. Kadın Cinayetlerini Önleyeceğiz Platformu, 2013’te kadınların en çok kimler tarafından öldürüldüğünü de tespit etmiş. Buna göre, ilk 10 ayda yüzde 32’lik bir oranla kadınların hayatları en çok kocaları tarafından sonlandırılmış. Kadın cinayetleri faillerinin ikinci sırasında “tanıdıklar” yer alıyor. Tanıdık katillerin kadın cinayetlerindeki oranı yüzde 9,3 olarak tespit edilmiş. Platformun raporunda diğer failler şöyle sıralanıyor: Eski koca, sevgili, eski sevgili, oğul, baba, aile meclisi, tanımadığı kişi.

2008 Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması kadınların intihar girişimlerinin şiddetle bağıni araştırmış, fiziksel veya cinsel şiddet yaşamış kadınların %33’ünün hayatına son vermeyi düşündüğü; %12’sinin ise hayatına son vermeyi denediği görülmüştür. Bu oranların bölgesel düzeyde intihar oranlarına paralellik gösterdiği ve Kuzey, Orta ve Güneydoğu Anadolu’da arttığı görülmektedir.

Halihazırda KSGM’ye bağlı 92; sivil toplum kuruluşlarına ait 3 ve yerel yönetimlere bağlı 34 olmak üzere toplam 129 sığınmaevi 3.365 kapasite ile hizmet vermektedir. Ülke genelinde 5

⁶⁶ BİANET Erkek Şiddeti Çetelesi, <http://www.bianet.org/bianet/kadın/152653-erkekler-2013-te-214-kadin-oldurdu>

ilde kadın sığınmaevi bulunmamaktadır. 2008 yılından 2014 Mayıs ayına kadar Bakanlığa bağlı kadın sığınmaevlerinden 26.980 kadın ve 12.372 çocuk olmak üzere toplam 39.352 kişi faydalandırılmıştır.

"Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015", 10 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ulusal Eylem Planı ile yasal düzenlemeler, farkındalık yaratma ve zihinsel dönüşüm, kadının güçlendirilmesi ve koruyucu hizmet sunumu, sağlık hizmetlerinin sunumu ve kurum/kuruluşlar arası işbirliği olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmektedir.

5.2. Temel Sorunlar

Şiddet, fiziksel, ruhsal, cinsel problemlere yol açmaktadır.

Şiddet, şiddete maruz kalan kişilerin ölümüne yol açmakta; kimi zaman intihar etmelerine sebep olmaktadır.

Şiddet sadece şiddet gören kadını değil, o evde büyüyen çocuğun gelişimini de son derece etkilemektedir. Kendileri veya aile bireyleri şiddet görerek büyüyen çocuklar ileride şiddet uygulayan bireylere dönüşmektedir. Ayrıca zihinlerinde şiddeti normalleştirdiklerinden yetişkin olduklarında kendilerine şiddet uygulandığında da bu durumu kabullenmektedirler.

Yapılan analizler kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesinin maliyetinin, şiddet mağdurlarının tedavi ve korunma maliyetleri ile failerle ilgili yapılan yasal kovuşturmaların toplam maliyetinden çok daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddetin ortaya çıkmaması için yapılacak girişimler hem kadınlar hem de toplum için çok daha önemlidir.⁶⁷

5.3. Politika Önerileri

Toplumsal cinsiyet eşitliği yolunda atılan her adım şiddetin de azalmasını sağlayacaktır. Şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kalkması için toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddet konularında toplumsal farkındalık ve zihinsel dönüşüm sağlamak gerekir. Bu sebeple başta karar vericilere, hizmet sunanlara ve kamuya yönelik bilgilendirme etkinlikleri, eğitimler düzenlenmelidir. Duyarlılık kazandırıcı yayınlar yapılması için medyayla işbirliği halinde olunmalıdır. Örgün ve yaygın eğitim programlarında konuya yer verilmelidir.

Kadının sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Eğitim düzeyi yüksek, işgücü içinde yer alan kadın güçlü kadındır ve şiddete daha az maruz kalmaktadır. Bu gruptaki kadınlar şiddete uğradıklarında yasal haklarını bilmekte, boşanmak istemeleri halinde bunu daha kolay gerçekleştirebilmektedirler. Bu sebeple kız çocuklarının eğitim almaları, meslek sahibi olarak istihdama katılmaları son derece önemlidir.

Her ne kadar asıl olan şiddet daha ortaya çıkmadan alınması gereken tedbirler yoluyla bunu önlemek olsa da, şiddet ortaya çıktıktan veya risk oluştuktan sonra mağdurlar için koruyucu hizmetlerin düzenlenmiş olması da bir o kadar gereklidir. Kadın sığınma evleri nitelik ve nicelik açısından geliştirilmeli, mekansal gizlilikleri korunmalı, şiddet mağduru kadınlara ve çocuklarına sunulacak hizmetin kalitesi her açıdan artırılmalıdır. Sığınmaevi açma

⁶⁷ Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010.

yükümlülüğü olmasına rağmen bundan kaçınan belediyeler tespit edilmeli ve cezalandırılmalıdır. Sığınmaevi açmanın aile birliğini bozduğunu ve bu yüzden boşanmaların arttığını ileri süren anlayışla mücadele edilmelidir. İnsan canı aile birliğinden önemsiz değildir.

6. DİĞER TARTIŞMA ALANLARI

Soyadı: Medeni Kanunun 187. maddesine göre evli kadınlar önceki soyadlarını yalnızca eşlerinin soyadlarıyla birlikte kullanabilirler veya sadece eşlerinin soyadlarını kullanırlar. Burada asıl olan kadının kocasının soyadını almasıdır. Ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını kullanabilmesi mümkün kılınmaktadır. Kadına sadece kendi soyadını kullanma özgürlüğünü vermeyen hatta kendi soyadını kocasının soyadının yanında kullanabilmesi için dahi yazılı başvuruyu şart koşan bu düzenlemenin oldukça çağdışı olduğu söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi tarafından oybirliği ile alınan 19 Aralık 2013 tarihli karara göre kendi soyadını kullanmak üzere mahkemeye başvuran bir kadının başvurusunun mahkemece reddedilmesinin Anayasanın manevi varlığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin 17. maddesinin ihlali anlamına geldiğine karar verilmiştir. Bu karar aynı zamanda Anayasanın 90. maddesi gereği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile CEDAW Sözleşmesine dayandırılmıştır. Bireysel başvuru neticesinde alınmış olan bu karar sayesinde kadınlar mahkemelere başvurarak kendi soyadlarını kullanabilecektir. Mahkemeye başvurmadan idari işlem ile bu hakkı elde etmek için ise halen mevzuat değişikliği gerekmektedir.

İddet süresi: Medeni Kanunun 132. maddesine göre boşanmadan sonra kadının tekrar evlenebilmesi için 300 günlük bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Çocuğun nesebinin sağlıklı olarak belirlenmesi gerekçesiyle düzenlenen bu hususun mevzuatta halen yer alması günümüz şartlarında son derece gereksizdir. Kadının iddet süresinin kaldırılmasına ilişkin talepleri ancak dava yoluyla ileri sürülebilmektedir. Bu durumun mevzuat değişikliğiyle ortadan kaldırılması gerekir.

Sınırlı güncel veri: Cinsiyete göre ayrıştırılmış güncel veri eksikliği mevcuttur. TÜİK son yıllarda istatistikleri cinsiyete göre ayrıştırarak tutmak yolunda aşama kaydetmiş olmakla beraber halen istenen düzeye ulaşamamıştır. Ayrıca kayıt altındaki veriler her zaman doğru sonucu vermemektedir. Erken evlilikler sorununun olduğu gibi 16 yaş altında yapılan evliliklerin sayısı resmi kayıt olmadığı için bilinmemektedir.

Verilerin belirli periyotlarla üretilmemesi karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Yerel düzeyde toplanan veriler bir havuzda birikmemekte her bir kurumun topladığı verilerden diğer kurumlar ve STK'lar haberdar olmamaktadır. Kurumlar ürettikleri verileri diğer kurumlarla paylaşmakta isteksiz kalmakta hatta aile içi şiddet örneğinde olduğu gibi verilerin toplanmasında dahi çekinceli davranabilmektedirler.⁶⁸ Politika yapım sürecinde yol gösterici olması beklenen verilerin sağlıklı şekilde tutulması hususu çok önemlidir.

⁶⁸ Tepav, 81 İlin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, Ocak 2014.

7. KAYNAKÇA

- Ayşe Güneş-Ayata ve Özlem Gölgelioğlu, “Fırsat Eşitliği mi Sonuçta Eşitlik mi? 2000’li Yıllarda Kadın Kotası Tartışmaları”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*, H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder, D. Yüksek [et.al.], İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.
- BİANET, “Erkek Şiddeti Çetelesi”, <http://www.bianet.org/bianet/kadin/152653-erkekler-2013-te-214-kadin-oldurdu>
- Council of Europe – Directorate General of Human Rights, “Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices” (Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming), Strasbourg, 2004.
- Drude Dahlerup, “Electoral Gender Quotas: Between Equality of Opportunity and Equality of Result”, *Representation*, Cilt 43, Sayı 2, 2007.
- Funda Şahin, *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.
- Helena Hırata, Françoise Laborie, Helene Le Doare ve Daniele Senotier, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, İstanbul, Kanat Kitap, 2009.
- Interparliamentary Union (IPU), “Women in National Parliaments”, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
- Judith Squires, *The New Politics of Gender Equality*, Houndsmills, Basingstoke, Palgrave, 2007, s. 90.
- KA-DER, “Eşit Temsil için Cinsiyet Kotası: Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye”, İstanbul, 2005.
- KA-DER, “Kadın İstatistikleri 2014”, İstanbul, Nisan 2014, <http://cms2.ka-der.org.tr/images/file/KADER-8MARTKARNE.pdf>
- KEİG Platformu, “Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı, Sorun Alanları ve Politika Önerileri”, İstanbul, Nisan 2009.
- Lenita Freidenwall, “Sweden: small steps, big consequences”, *Toplumsal Cinsiyeti Politikalara Dâhil Etme Stratejisi Eğitimi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanları*, Ankara, 4-19 Ekim 2010.
- Mustafa Çadır, *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*, Uzmanlık Tezi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.
- OECD, “Turkey: Overview of the education system (EAG 2014 and EAG 2015 Interim Report)”, <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=TUR&treshold=10&topic=EQ>
- Ölçme Seçme ve Yerleştirme Kurumu “2012-2013 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri”, 2014, <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19213/2012-2013-ogretim-yili-yuksekogre-tim-istatistikleri.html>

- Serpil Sancar Üşür, “Siyasal Katılım”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*, İstanbul, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği & Türkiye Kadın Girişimciler Derneği, 2008.
- Serpil Sancar, Strateji Geliştirme Başkanları Aylık İstişare toplantısı, 22 Mayıs 2014 tarihli sunum.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2014-2018 Yılları için Güncelleme Çalışması, Yetki ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, Ankara, 2014.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007”-2010, Ankara, 2007.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013”, Ankara, 2008.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Eğitim Sistemimizdeki Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri Konulu Komisyon Raporu”, Ankara, 2011.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında Komisyon Raporu”, Ankara, 2010.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Her Alandaki Kadın istihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu”, Ankara, 2013.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu”, Ankara, 2014.
- TEPAV, “81 İlin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi”, Ankara, Ocak 2014.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1391012395-8.81_İl_icin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi_Taslak.pdf
- WHO, “Multi-country Study on Women’s Health and Domestic Violence Against Women Initial Reports on Prevalance, Health Outcomes and Women’s Responses”, Geneva, 2005.